

Då-För-Nu Preferenser och Preferensutilitarism*

Preferensutilitarismen är en så kallade konsekventialistisk teori – den säger att vi är moraliskt skyldiga att utföra den handling som maximerar eller som åtminstone kommer att ha lika bra konsekvenser som vilken annan alternativ handling som helst med avseende på (förväntad) preferenstillfredsställelse. Teorin skiljer sig från andra versioner av utilitarism genom dess syn på vad som har egenvärde (så kallat intrinsikalt värde). Nyligen har W. Rabinowicz and J. Österberg (1996) uttryckt detta särskilda axiologiska ställningstagande på ungefär följande vis: intrinsikalt värde baseras på eller bestäms av (intriniskala) preferenser (Se också J. Bränmarks artikel "Deltagarmodellen för preferensutilitarism", FT 3/98).

Ett välkänt problem för preferensutilitarismen är huruvida den vid en sammanvägningen av preferenser skall utesluta vissa typer (som till exempel antisociala- och så kallade irrationella preferenser). I denna essä tänker jag emellertid se närmare på en grupp av preferenser som har blivit betydligt mindre uppmärksammade än andra typer. Det problem som jag kommer att fokusera på är således i vad mån preferensutilitarister bör ta hänsyn till en viss typ av preferenser från det förflutna. Vad som gör denna grupp särskilt intressant är just att objektet för dessa preferenser är lokaliserat i nuet (eller i framtiden). Vidare, eftersom jag koncentrerar mig på denna typ av preferenser från det förflutna kommer jag för enkelhetens skull att i fortsättningen referera till dessa som 'förflutna preferenser'.

* Denna uppsats grundar sig till stora delar på en längre engelsk förlaga – Axiological Problems for Preference-utilitarianism – samt på ett mindre papper som jag presenterade vid Paidea, världskongressen i filosofi, Boston. Dan Egonsson, Ingmar Persson samt Wlodek Rabinowicz har generöst bidragit med givande kommentarer.

De axiologiska frågor som förflutna preferenser ger upphov till är sådana att de förtjänar en vidare diskussion bland envar som uppfattar preferenstillfredsställelse som värdefullt. Genom att ringa in några möjliga alternativ till hur en preferensutilitarist kan förhålla sig till förflutna preferenser, och varför jag anser att de är problematiska, gör jag ett försök att bidra till denna diskussion. Låt det dock stå klart från början att mina resultat är klena: jag ser ingen uppenbar väg ut ur de problem som jag diskuterar här.

1.

För att närma sig ämnet är det användbart att katalogisera preferenser på ungefär det sätt som R. M Hare har gjort i *Moraliskt Tänkande* (Thales, 1994). Mitt första steg blir därför att introducera denna terminologi samt se närmare på några komplementära sätt att beskriva preferenser.

Det går att urskilja olika slags preferenserna hos en person i nuet. Vissa kommer att vara av typen *nu-för-nu* preferenser – dvs. preferenser som riktas mot det ögonblick då personen har själva preferensen. När jag i detta nu vill stilla min törst, är min önskan efter ett glas vatten ett exempel på en sådan *nu-för-nu* preferens. Men personer har också preferenser för ögonblick som inte är simultana med preferenserna. Jag kan till exempel i detta ögonblick föredra att doktorn som jag har tid hos i morgon kommer att berätta framför att inte berätta) sanningen om mitt hälsotillstånd. Ett annat exempel är när jag nu föredrar att jag igår inte hade gjort av med alla mina pengar på tipset. En person i nutiden kan med andra ord ha så kallade *nu-för-senare* och *nu-för-då* preferenser (Här avviker jag något från Hares benämningar).

En persons *nu-för-nu*-, *nu-för-senare*- och *nu-för-då* preferenser – vad jag framgent kallar personens aktuella preferenser – skall hållas isär från personens framtida-, förflutna- eller hypotetiska så kallade icke-aktuella preferenser. Bland dessa

senare har de hypotetiska preferenserna uppmärksamrats av främst det skäl att det ofta hävdas att rationella preferenser är sådan som vi skulle ha om något idealiskt tillstånd vore fallet. Men eftersom jag inte tänker diskutera intrinsikala preferenser rationalitet, lägger jag dessa hypotetiska preferenser åt sidan.

Låt oss kalla de nu-för-senare preferenser som med tiden har kommit att höra till det förflutna för då-för-nu preferenser. Egentligen går det att urskilja flera grupper här. Den förflutna preferensen behöver nämligen inte vara riktad mot nuet. Den kan också ha sitt objekt förlagt till en senare punkt i framtiden. Låt oss dock enbart koncentrera oss på då-för-nu preferenser. Vidare, termen 'nu' skall inte nödvändigtvis uppfattas som om det refererade till en "punkt i tiden". Inget hänger på om vi tillåter detta 'nu' att referera till en tidsperiod.

Vi kan nu i ljuset av ovanstående distinktioner omformulera vår ursprungliga fråga på följande vis: *Bör preferensutilitaristen likställa då-för-nu preferenser med aktuella preferenser?*

Att likställa preferenserna p och q , skall förstås här som om att vi endast låter styrkan hos preferenserna avgöra vilken av dem som skall tillfredsställas. En preferens väger, med andra ord, i den utilitaristiska sammanvägningen enbart i proportion till dess styrka. Om p således är starkare än q , och vi inte kan tillfredsställa bägge, så är det p vi skall tillfredsställa.

I det följande kommer jag att granska tre tänkbara svar på ovanstående fråga. De tre alternativen är följande: Preferensutilitaristen skall (1) aldrig, (2) alltid eller (3) ibland likställa då-för-nu preferenser med aktuella preferenser.

2.

Låt oss börja med (1). Varför skulle vi aldrig likställa då-för-nu preferenser med aktuella preferenser? Jag kan tänka mig åtminstone tre olika svar. Kanske är svaret så enkelt som att (1a) då-för-nu preferenser inte kan tillfredsställas, och av det skälet har de inget värde.

Svaret som kommer till uttryck i (1a) dyker ofta upp i diskussioner som rör preferenser och det förflutna. Det oaktat är det inte något särskilt övertygande svar. Anledningen är att (1a) utmanar en syn på preferenstillfredsställelse som är såväl rimlig som vanlig. Brandt ger röst åt detta synsätt när han säger att tillfredsställandet av en viljeattityd (som preferenser är exempel på) är just att ”den önskade händelsen inträffar” (1994, p. 249). Eftersom objektet (vilket jag använder här i en vid betydelse som inkluderar händelser) för en då-för-nu preferens inträffar (eller är lokaliserat) i nuet så kan en sådan preferens, enligt detta synsätt i princip tillfredsställas till skillnad från andra preferenser från det förflutna. Därmed inte sagt att alla då-för-nu preferenser kan tillfredsställas. Det betyder bara att tidsfaktorn (att det rör sig om en förfluten preferens) inte utgör ett hinder för att åstadkomma tillfredsställelse.

Jag är inte klar över vad som skulle utgöra ett bra alternativ till nyss nämnda syn på preferenstillfredsställelse. Nyligen har Noah M. Lemos (1994) föreslagit en definition som eventuellt skulle kunna vara användbar: ”S vill att p skall tillfredsställas vid $t = df$. S vill att p och p är fallet vid t ” (Det bör nämnas att Lemos varken diskuterar förflutna preferenser eller Brandts syn på tillfredsställelse).

Tillämpad på de så kallade då-för-nu preferenserna ger Lemos definition ett förslag på varför de inte går att tillfredsställa. Skälet är naturligtvis att det inte är tillräckligt, enligt Lemos, att objektet för preferensen föreligger; det krävs också att personen har preferensen (kvar) vid det ögonblick som objektet för preferensen är tänkt att föreligga. Men detta låter sig inte göras i fallet med vår typ av preferenser. Personen kan av uppenbara skäl inte i nuet ha en då-för-nu preferens, och därför kan vi inte heller tillfredsställa några sådana i nuet.

Lemos definition inkluderar emellertid ett opåkallat element. Definitionen fångar vad som erfordras för vad som skall vara fallet när en person som har en preferens får denna preferens tillfredsställd. Men jag ser inget skäl för varför vi inte kan säga

att en preferens som jag har nu för ett ögonblick p längre fram i tiden, tillfredsställs om p föreligger vid den senare tidpunkten. Min erfarenhet säger mig att det finns till exempel många varianter på följande preferens: Jag föredrar att ge (framför att inte ge) pengar till Röda Korset, och jag önskar att fortsätta ge pengar i framtiden även om jag av själviska skäl då föredrar att inte ge något. Ett annat exempel vore så kallade dödsbäddönskningar. Visst kan vi förstå vad det vill säga att tillfredsställa dessa typer av preferenser även om det är fallet att personen som hade preferensen antingen inte längre är i livet eller helt enkelt inte längre vill det han ursprungligen föredrog.

Skäl (1a) är med andra ord inte särskilt övertygande som skäl för att aldrig vilja likställa då-för-nu preferenser med aktuella preferenser. Det finns dock ytterligare två alternativ. Av dessa säger (1b) att vi aldrig skall likställa då-för-nu preferenser med aktuella preferenser – vi skall däremot (åtminstone i vissa tillfällen) låta de förra väga mindre (eller mer) än vad endast hänyn till deras styrka erfordrar. Eftersom jag kommer att pröva ett alternativ längre fram som är snarlikt (1b) går jag dock vidare till (1c). Detta alternativ förnekar inte att förflutna preferenser kan tillfredsställas. Det säger bara att vi skall inte tillmäta denna typ av preferenstillfredsställelse (i Brandts betydelse) något värde. Detta alternativ förefaller intressantare genom att det tycks underförstått påstå att det finns ett inslag i tillfredsställandet av förflutna preferenser som gör att den här typen av tillfredsställelse skiljer sig från andra typer av preferenstillfredsställelse vad avser värde. En naturlig följdfråga blir då vilken axiologi som ger bäst stöd åt (1c)?

Låt oss fortsatt hålla oss inom de ramar som uppställs av den axiologiska teori som säger att intrinsikalt värde på något sätt är baserat eller bestämt av preferenser – vad som nyligen har kallats preferentialism (Rabinowicz och Österberg 1996). Följande position skulle kunna tänkas ha den avsedda effekten att ge stöd åt (1c):

Ax1: Det är lustförmimmelsen som följer på upplevelsen av preferenstillfredsställelse som har intrinsikalt värde.

Olika sätt att förstå "lustförmimmelse" som ju är ett notoriskt svårt begrepp (jmf Egonsson 1990; Feldman 1997) ger upphov till olika sätt att läsa (Ax1). Ett sätt vore att med "lust" förstå en upplevelse mot vilken personen (som upplever lusten) har en pro-attityd. Uppfattat på detta vis förutsätter Ax1 inte att lust skulle vara en distinkt fenomenologisk upplevelse. Alternativet till detta är då att med lust förstå en särskild känsla (eller upplevelse kvalitet) som följer när våra preferenser tillfredsställs.

Det är emellertid svårt att se – oberoende av vilken av de bägge versioner som vi känner oss dragna till – varför vi skulle vilja omfatta AX1. För det första ter det sig som märkligt om lust enbart skulle följa på preferenstillfredsställelse, och givet denna plausibla idé, är det än mer besynnerligt att omfatta en värdeteori som bara tillerkänner en typ av lust (nämligen den som följer på preferenstillfredsställelse) värde. Det vore således rimligare att tillmäta även andra upplevelser av lust värde även om dessa inte följer av upplevd preferenstillfredsställelse. Men att medge detta innebär att vi överger preferentialismen.

Huvudskälet för varför det finns få försvarare bland moderna utilitarister av AX1 är emellertid snarare något annat. Det hedonistiska AX1 lämnar nämligen utan beaktande alla våra så kallade "externa preferenserna" (R. Dworkin 1979) – det vill säga preferenser som inte erfordrar upplevelser av något som helst slag för att bli tillfredsställda. När jag till exempel vill att det skall gå mina bägge döttrar väl här i livet, och jag vill detta oberoende av om jag får reda på det, har jag en sådan extern preferens. Många av våra preferenser förefaller vara av detta slag. Det är dessutom så att de tycks höra hemma bland de preferenser, vars tillfredsställelse vi värderar högst. Givet AX1 skulle dessa preferenser endast ha värde om de resulterade i lustupplevelser, vilket är en allvarlig invändning mot AX1. I händerna på en preferens-

utilitarist är en position som AX1 således ett tvåeggat svärd; det utesluter inte blott förflutna preferenser utan även andra som det är rimligt att ta hänsyn till.

3.

Vår ursprungliga fråga gällde om ifall preferensutilitarismen bör likställa förflutna med aktuella preferenser. Låt oss nu se närmare på alternativ (2) som lämnar följande svar: Vi skall *alltid* likställa de bägge typerna av preferenser. Detta svar är vad vi förväntar oss från någon som omfattar en obeskuren form för preferensutilitarism. Här kan det vara en bra idé att uppmärksamma de två versioner av preferentialismen som Rabinowicz och Österberg (1996) nyligen har diskuterat. Vad de kallar tillfredsställande-tolkningen av preferentialism gör följande påstående:

Ax2: Det är omständigheten att våra (intrinsikala) preferenser tillfredsställs som har intrinsikalt värde

Jämfört med den hedonistiska Ax1, är Ax2s axiologiska horisont betydligt vidare. Följer vi Ax2 skall vi tillfredsställa preferenser oberoende av om de leder till upplevelser eller inte. Min preferens för att noshörningarna som art skall överleva frustreras, enligt denna modell, i det ögonblick som den sista noshörningen dör. Detta skulle vara dåligt oberoende av om noshörningarnas död aldrig hade den minsta effekt på mitt liv.

Preferentialism av denna typ skall i sin tur jämföras med vad som har kallats Objekt-tolkningen:

Ax2*: Det är objektet för våra (intrinsikala) preferenser som har intrinsikalt värde

Vad vi kan kalla Objekt-preferentialister förkastar med andra idén att vad som har intrinsikalt värde har det i kraft av sin relation till personer (alternativt varelser som har preferenser). Objekt-preferentialister är övertygade (liksom Moore var) att själva föreställningen om ett intrinsikalt värde inte medger att relativiseras – åtminstone inte i någon starkare betydelse än att intrinsikalt värde har preferenser

som källa. Att medge det senare är dock inte detsamma, enligt Objekt-preferentialister, som att medge att om våra preferenser ändrade sig, skulle vad som har intrinsiskt värde också ändra sig.

Objekt-tolkningen står, åtminstone som en form av utilitarism, inför en rad svårigheter. Vissa av dessa tycks vara av en sådan allvarlig art att det har ifrågasatts huruvida ett sådant synsätt kan utgöra utilitarismens axiologiska bas (se till exempel David McNaughton and Eve Garrard 1996; Ingmar Persson 1996). Själv miss-tänker jag att det svårligen låter sig göras. Ett problem som Objekt-preferentialister inte kan förbigå är hur dessa olika värden skall adderas när de är av olika slag. En annan till synes lika tuff uppgift är att visa att även om det är preferenser som utgör källan till våra värden, kommer det inte att finnas andra värden om våra preferenser skulle förändras. För ögonblicket ser jag inte hur detta skulle kunna låta sig göras.

I det följande utgår jag från preferenstillfredsställelse versionen av preferentialism. De problem som uppstår med förflutna preferenser när man ansluter sig till en oinskränkt preferentialism är såvitt jag kan bedöma desamma i båda fallen.

4.

Låt oss återvända till Ax2, som vi kanske gör klokt i att omfatta. Kom nämligen ihåg att vi slöt oss till (i ljuset av de många preferenser som inte erfordrar någon upplevelse alls för att tillfredsställas) att den hedonistiska versionen, Ax1, inte föreföll särskilt övertygande. Det talar klart till Ax2-alternativets fördel att det undviker den olyckliga konsekvensen av att stänga ute vissa preferenser. Men tyvärr är steget till Ax2 i sin tur kostbart. Olika exempel torde visa detta. Antag att vi har att göra med en situation där en viss Anders lider av en sjukdom som kommer att förvärras med tiden. Anders, som känner till sjukdomsförloppet, föredrar att han skall ges en viss typ av behandling när han längre fram kommer att må verkligt dåligt. Men antag nu att Anders vid det tillfälle då detta inträffar inte längre önskar ta sin medicin.

Vi kan dessutom förutsätta att Anders då-för-nu preferens antingen i sig själva eller tillsammans med andra preferenser (hans mor vill att han skall ta medicinen) är starkare än hans egen nu-för-nu preferens att han inte skall ta någon mer medicin. Bör jag frustrera Anders faktiska nu-för-nu preferens? Få, misstänker jag, skulle vara beredda att tvångsmedicinera någon med motivet att en förfluten preferens bör tillfredsställas.

Det störande inslaget i exemplet tycks vara att tillfredsställandet av en förfluten preferens kan resultera i en upplevd preferensfrustration. Och även om den aktuella preferensen är svagare (antingen i sig själv eller tillsammans med andra preferenser), förefaller det kontraintuitivt att tillfredsställa dessa preferenser till priset av upplevd frustration.

Vårt exempel med Anders är ett förhållandevis autentiskt fall. Ibland kan det dock vara en poäng att begrunda även extremare exempel. Vad skall vi således säga om följande situation? Du står inför valet att välja vilken av två världar som skall få fortsätta att existera. I värld α existerar det varelser som har fått de av sina preferenser tillfredsställda som har som objekt deras välbefinnande (alternativt deras egna upplevelser). I värld β finns det inga individer alls – de har alla avlidit. Däremot innehåller denna värld objekten för dessa individers då-för-nu preferenser.

En möjlighet, givet Ax2, är att det är den senare av dessa bägge världar som vi bör välja att ha kvar. Det skulle vara fallet när då-för-nu preferenserna är starkare än de aktuella preferenserna. Detta låter dock som en starkt kontra-intuitiv idé.

Uppenbarligen står vi inför något som liknar ett dilemma. Det gäller att på något vis styra utom (Ax1) utan att för den skull ramma (Ax2). Den förra utelämnar alltför många preferenser, och den senare släpper genom alltför många preferenser på den möjliga bekostnaden av aktuella preferenser. Så vad bör en preferensutilitarist göra om han eller hon inte är nöjd med det hedonistiska alternativet Ax1 men sam-

tidigt värjer sig inför tanken att likställa förflutna- med aktuella preferenser? Låt oss se närmare på det sista alternativet.

5.

Det tredje och sista alternativet, (3), säger att vi ibland bör likställa då-för-nu preferenser med aktuella preferenser. Även i detta fall kan vi föreställa oss olika versioner. En möjlighet vore till exempel (3a) att vi ibland bör likställa dessa olika typer av preferenser men att vi aldrig bör ge förflutna preferenser mer eller mindre värde än vad deras styrka bestämmer. Ytterligare ett alternativ vore att säga att (3b) vi ibland bör likställa dessa preferenser, men att vi vid andra tillfällen bör ge förflutna preferenser mer eller mindre värde än vad deras styrka bestämmer. Eftersom jag aldrig har stött på någon som har önskat 'uppvärdera' styrkan hos förflutna preferenser kommer jag i fortsättningen att utgå från att frågan rör just om vi skall 'nervärdera' förflutna preferenser.

Alternativ (3a) säger med andra ord att i vissa fall står värdet av en då-för-nu preferens enbart i proportion till dess styrka. En sådan position skulle stå sig bättre om vi bland de förflutna preferenserna kunde utpeka de som i kraft av deras interna egenskaper var sådana att vi inte rimligen kunde önska att likställa dem med aktuella preferenser. Men kan vi hitta en sådan klass?

Derek Parfit har riktat uppmärksamhet mot en typ av förflutna preferenser som, enligt honom, inte skulle kunna tillfredsställas. Vid en första anblick tycks detta förse oss med ett viktigt skäl för att omfatta (3). Parfits förslag förefaller nämligen att utgå från något liknande (3a). Han har således på ett övertygande sätt argumenterat för att åtminstone en typ av förflutna preferenser inte bör oroa oss, enär de är, vad han kallar, "implicit konditionala på deras egen existens" (p. 151). Den här typen av preferens har följande form: Jag föredrar nu att vid en senare tidpunkt x skall vara fallet – givet att jag då föredrar att x skall vara fallet.

Vissa förflutna preferenser ser ut att denna form. Parfit är av uppfattningen att det främst rör sig om viljeattityder ”vars uppfyllande vi tror skulle ge oss tillfredsställelse, eller vars icke-uppfyllande skulle plåga oss” (p. 151).

Parfits redogörelse ger upphov till flera frågor som det dock inte finns utrymme för att gå närmare in på. Att notera Parfits poäng att vi har den här typen av preferenser är vad som är viktigt här. Problemet är bara att inte alla förflutna preferenser är av detta slag; det finns såväl externa- som icke-externa preferenser som inte är konditionala på deras egen existens. Det faktum att vi kan utesluta preferenser av det slag som Parfit talar om visar förvisso att de problematiska förflutna preferenserna är färre till antalet än vad vi kanske inledningsvis trodde; men det grundläggande axiologiska problemet med hur vi skall ställa oss till förflutna preferenser kvarstår.

6.

Låt oss slutligen se närmare på (3b), som alltså säger att vi ibland skall tilldela förflutna preferenser mindre värde än vad som skulle vara fallet om vi lät styrkan på preferensen vara avgörande. Såväl (3b) som vad jag tidigare kallade (1b) föreslår att alltså att vi på något sätt skall nedvärdera värdet hos förflutna preferenser. Enligt (3b) bör detta inte alltid ske, vilket förnekas av (1b) som ju uttrycker tanken att förflutna preferenser utan undantag ej bör likställas med aktuella preferenser.

Problemet med bägge dessa positioner är hur de skall rättfärdiga denna ”nedvärdering” av förflutna preferenser. Vad behöver vi tillägga till Ax1 och Ax2 för att rättfärdiga detta steg? Kanske är (3a) den mest lovande av dem bägge. Den tycks implicit utgå från att vi kan dela in förflutna preferenser i åtminstone två läger, nämligen ett innehållande de förflutna preferenser som skall likställas med de aktuella preferenserna, och ett annat som skall innehålla de förflutna preferenser vars värde skall nedvärderas. Jag vågar emellertid påstå att det finns ingen sådan uppen-

bar grund för indelning. Förslaget från Parfit som vi såg närmare på tidigare löser inte våra problem.

Men skulle vi inte kunna komma runt problemen genom att helt sonika lägga till en klausul till Ax2 som förbjöd förflutna preferenser att tävla med aktuella preferenser? Tillfredsställandet av förflutna preferenser skulle enligt denna modell enbart ha värde när priset för deras tillfredsställelse inte var frustrerade aktuella preferenser. Detta förslag till lösning är emellertid inte hållbart – åtminstone inte om vi önskar hålla fast vid en traditionell (Mooreansk) syn på intrinsikalt värde. Enligt ett sådant synsätt beror ett objekts intrinsikala värde på objektets interna natur och inte på externa faktorer som att ”befinna sig i kamp med aktuella preferenser”. Om något har intrinsikalt värde i en viss situation, har det detta intrinsikala värde i alla situationer.

Föreställningen att förflutna preferenser skall utrustas med någon slags barlast eller handikapp är inte särskild vanlig (Brandt 1992, p. 171 är ett möjligt exempel), vilket inte är så svårt att förstå. Så länge som ett sådant steg inte ackompanjeras av ett rättfärdigande av hur vi skall ändra antingen Ax1 eller Ax2, framstår det som otillfredsställande.

7.

Jag har granskat tre generella- och några fler specifika positioner som en preferensutilitarist kan inta vad avser förflutna preferenser. Ingen av dessa positioner är fria från fläckar. Att inte tillerkänna förflutna preferenser värde är kanske, åtminstone vid första anblicken, vad som bäst stämmer överens med våra intuitioner. Ett troligt försvar för dessa var, som vi såg, att tillfredsställandet av förflutna preferenser ej skulle ge upphov till några som helst upplevelser hos personen som har preferensen. Problemet med en sådan position var att den får svårt att förklara varför vi inte samtidigt skall utesluta andra preferenser som vi dessutom förefaller tillmäta stor vikt (så kallade externa preferenser). Olyckligtvis framstår det andra alternativet

inte i någon bättre dager; att likställa förflutna preferenser med aktuella sådana har den möjliga konsekvensen att vi bör tillfredsställa förflutna preferenser till priset av aktuella preferenser, vilket ter sig absurt. En sista möjlighet var att på något vis nedvärdera förflutna preferenser. Men som vi precis har sett är detta heller inte någon tillfredsställande lösning. Jag känner inte till några andra rimliga försvar av dessa positioner vid sidan om de som jag här har nämnt och kort diskuterat. Jag drar därför slutsatsen att preferensutilitarister på sin kryss mellan Skyla och Karybdis har ett problem som väntar på sin lösning.

Litteratur

Brandt, Richard (1992):

Brandt, Richard (1994): *Morality, Utilitarianism, And Rights*: Cambridge UP.

Bränmark Johan (1998): "Deltagarmodellen för preferensutilitarism", *Filosofisk Tidskrift*, 3/98

R. Dworkin (1979): 'We Do Not Have a Right to Liberty', (ed.), R. Cunningham, *Liberty and the Rule of Law*: College Station: Texas University Press.

Dan Egonsson (1990): *Interests, Utilitarianism and Moral Standing*. Lund UP.

Fred Feldman (1997): 'On the intrinsic Value of Pleasures'. *Ethics*, 107.

Richard M. Hare (1994): *Moraliskt Tänkande*

Lemos, Noah M. (1994): *Intrinsic Value; Concept and Warrant*: Cambridge UP.

David McNaughton and Eve Garrard (1996): www.brown.edu/Departments/-Philosophy/bears/homepage.html;

Ingmar Persson (1996): 'Benevolence, Identification, and Value', i Sten Lindström, Rysiek Sliwinski and Jan Österberg (eds.), *Odds and Ends; Philosophical Essay Dedicated to Wlodek Rabinowicz on the Occasion of His Fiftieth Birthday*. Uppsala Philosophical Studies 45, Uppsala University, 1996.

Rabinowicz, Wlodek and Österberg, Jan (1996): 'Value Based on Preferences',
Philosophy and Economics, 12.

Toni Rønnow-Rasmussen